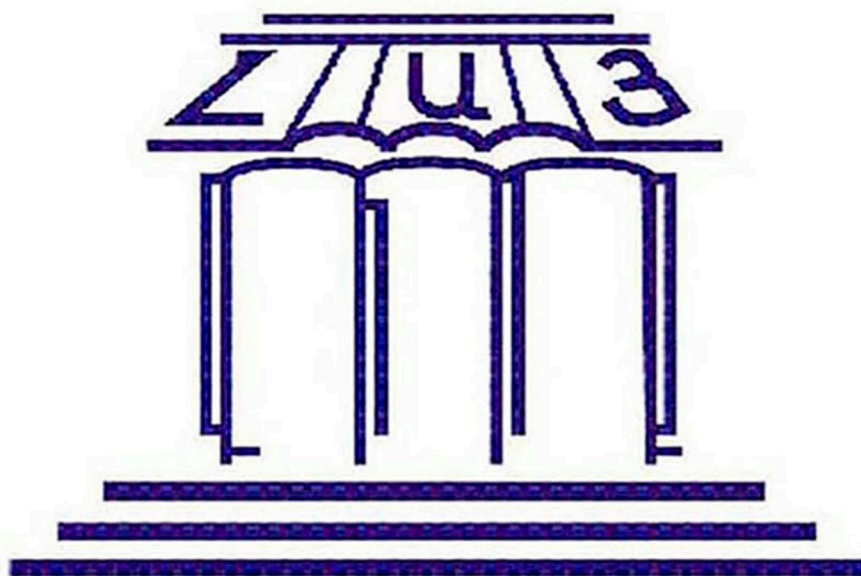

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
նչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Weyland

Weyland

9(41.925)

U-23

1932

31 AUG 2007

9(47.925)

Մ-23

(Բ) Կ. Կ. Կ. ԿՈՒՍՄԱՏՍՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՄԱՅԻՍՅԱՆ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԳԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆ • ԳԵՂ. ՀՐԱՏԲԱԺԻՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ ★ 1932

9(47,325)

ԼՂ 23

11 SEP 2011

Հ.Կ.(Բ)Կ.Կ.Կ. ԿՈՒՍՊՈՒՏԱՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՄԱՅԻՍՅԱՆ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԱՅԼԲՈՄ

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅԱՄԲ Կ. ՂԱԶԱՐՅԱՆԻ

364
//

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ օ ԳԵՂՀՐԱՏԲԱԺԻՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ ★ 1932

179

Պատ. խմբ. ՅԵ. Չարեց
Տեխնիկ. խմբ. Ս. Խաչատրյան
Պոստեմենտ՝ Գևորգյան
Ս. Բարսեղյան

(24998-61)

9 30321-61

ՄԱՅԻՍՅԱՆ ԱՊՍԱՍԲՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Մինչև Հայաստանի խորհրդայնացումը (1920 թ. նոյեմբերի 29-ը), Անդրկովկասն անջատված էր հեղափոխական Ռուսաստանից, բաղկացած էր «անկախ» պետություններից՝ Վրաստան, Ադրբեջան, Հայաստան և ընդունում էր համաշխարհային պատերազմում հաղթանակ տարած իմպերիալիստական պետությունների խմբավորման՝ Անտանտայի (Անգլիայի, Ֆրանսիայի, Ինչպես և Հ. Ա. Մ. Ն.) քաղաքականությունը։ Սակայն քանի որ Գերմանիան և Թյուրքիան ուժեղ էին և հաղորդվածք կռվում էին Անգլո-Ֆրանսիական խմբավորման դեմ, Անդրկովկասի «անկախ» պետությունները նրանց հովանավորությունն էին վայելում, բայց չէին կարող խմբավորվել պարտիզ, նրանք ընդունեցին Անտանտայի մանդատը՝ Անգլիայի, Ֆրանսիայի, Ինչպես և Ամերիկայի։ Իմպերիալիստական պետություններին հարելու պահանջը բխում էր Անդրկովկասի նորածին բուրժուական պետությունների դասակարգային բնույթից, Ինչպես և Անտանտայի կողմից առաջադրված պահանջից՝ նույն պետությունների նկատմամբ։

1918 թ. մայիսի 26-ին իրեն ցրված հայտարարեց Անդրկովկասյան Սեյմը, նույն թվին հաջ հակահեղափոխական, հակապրոլետարական կուսակցությունները Հայաստանն անջատված հայտարարեցին Ռուսաստանից և «անկախ» պետականության հիմքը դրին։ Վերոհիշյալ կուսակցություններից բաղկացած Թիֆլիսի Ազգային Խորհուրդը տեղափոխվեց Յերևան և կառավարության ֆունկցիան իր վրա վերցրեց։ Այսպիսով նախկին Յերևանյան նահանգը՝ Հայաստանը կտրվեց հեղափոխական Ռուսաստանից, Ինչպես և հարևան բուրժուա-կապիտալիստական պետություններից՝ Վրաստանից և Ադրբեջանից, ընդունեց Անտանտայի անմիջական ղեկավարությունը և կազմակերպվեց վերջին բուրժուական իշխանություն։

Դաշնակցությունը, միացած հաջ մյուս կուսակցություններին, Հայաստանը դարձրեց այն վայրը, վրեն Անդրկովկասյան բուրժուական մյուս հանրապետությունների հետ միասին, բայց և փոխադարձ թշնամական և հարձակողական ու վռնչացման ուղիով՝ բազա պիտի ծառայեր իմպերիալիստական պետությունների համար Խորհրդային Ռուսաստանը խորտակելու գործում։ Այդ հիմնական նպատակի հետ միասին Անտանտան ծրագրում էր կասեցնել հեղափոխական շարժումներն Անդրկովկասում, վրեժն առնել իրենց հաղթանակից և ընդգրկել ավելի լայն շրջաններ, անցնել բոլոր հարևան արևելյան յերկրները, և այսպիսով՝ Անտանտային լինելու զաղուլթային յերկրների և բոլորիկան Ռուսաստանի միջև պատերազմ կազմել հանձինս Անդրկովկասյան նորածին պետությունների։ Անտանտան ծրագրում

սակայն չեղին դադարել առանձին յեղեթները և մասսաների հեղափոխական շարժումները:

Մալխյան շարժումները ճնշվեցին, սակայն բոլշևիկյան պրոպագանդը, մասսաների կազմակերպումը, հեղափոխական շարժումները չդադարեցին: Իշխանութունը գրավելու միտքը չեղ կորցրել իր սրտով: Հայաստանի խորհրդայնացման անխուսափելիությունը գիտակցում էին բանվոր դասակարգի և աշխատավոր գյուղացիության լավագույն շերտերը: Հեղափոխությունը չմեռավ, նա ավելի լայն, ծավալուն, մասսայականորեն տեղի պիտի ունենար:

Ունենալով աշխարհի խոր գիտակցություն և ընթերցում դեպքերի զարգացման վերաբերյալ, Կոմունիստական Կուսակցությունն ուժեղացրեց ընդհատակյա աշխատանքները:

Ճիշտ է, մալխյան ապստամբությունների ճնշումից հետո Կուսակցական մարմինները մի պահ շփոթվեցին, սակայն շուտով կարողացան վերադասավորել, վերակառուցել իրենց աշխատանքները, նոր աշխատակիցներով հարստացնել իրենց կազմակերպությունները, վորի հետևանքը չեղավ Կուսակցական կազմակերպությունների քանակական և վորակական աճումը, ավելի լայն մասսաների ընդգրկումը Կուս. կազմակերպությունների և հեղափոխական շարժումների մեջ:

Դաշնակցական կառավարությունը ապստամբությունների ճնշման և իր «հաղթանակի» մասին անմիջապես հայտնեց Յեվրոպական պետություններին ներկայացուցիչներին, Վրաստանի և Ադրբեյջանի կառավարություններին, նպատակ ունենալով, վորպես հեղափոխության դեմ կռվող պետություն հեղինակություն ձեռք բերել. Հայաստանի անկախության ճանաչման գործը շարունակել և չթուլացնել իր կողմը կապիտալիստական պետություններին հետ, Խորհրդային Ռուսաստանի և խորհրդայնացող Ադրբեյջանի դեմ կռվի գործը շարունակել:

Դաշնակցությունը դաժանությամբ ճնշեց մալխյան ապստամբությունները: Արմատախիլ անելու համար բոլշևիկյան շարժումները և ջլատելու համար բոլշևիկյան կազմակերպությունները, նա ձեռնարկեց մի դաժան գործ՝ կազմակերպեց արտակարգ դատարաններ (տրիբունալներ), եկեղեցականներ բազմաթիվ ձերբակալություններ, բանտարկություններ, գնդակահարություններ կատարեց. Կոմունիստներ վորսալու համար պրովակատորների լայն ցանց հաստատեց:

Ամենագլխապետ գործը կատարեցին արտակարգ դատարանները: Դատարաններ կազմակերպվեցին համարյա բոլոր ապստամբական կենտրոններում: Դատարանների նպատակն էր ձերբակալված բոլշևիկներին, ապստամբությունների մասնակիցներին դատի հանձնել ու սահմանել պատիժ: Սակայն այդ ամբողջ դատավարությունը ձևականություն և ծաղր էր բանվորության և գյուղացիության հասցեին: Ըստ եղություն վոչ մի դատական գործ տեղի չեղ ունենում, ձերբակալվածները նախորոք գաղանաբար ծեծվում էին և

մեծ մասամբ գնդակահարվում: Ձերբակալվածների մեծ մասն առանց դատական գործողությունների լինելով պատժի:

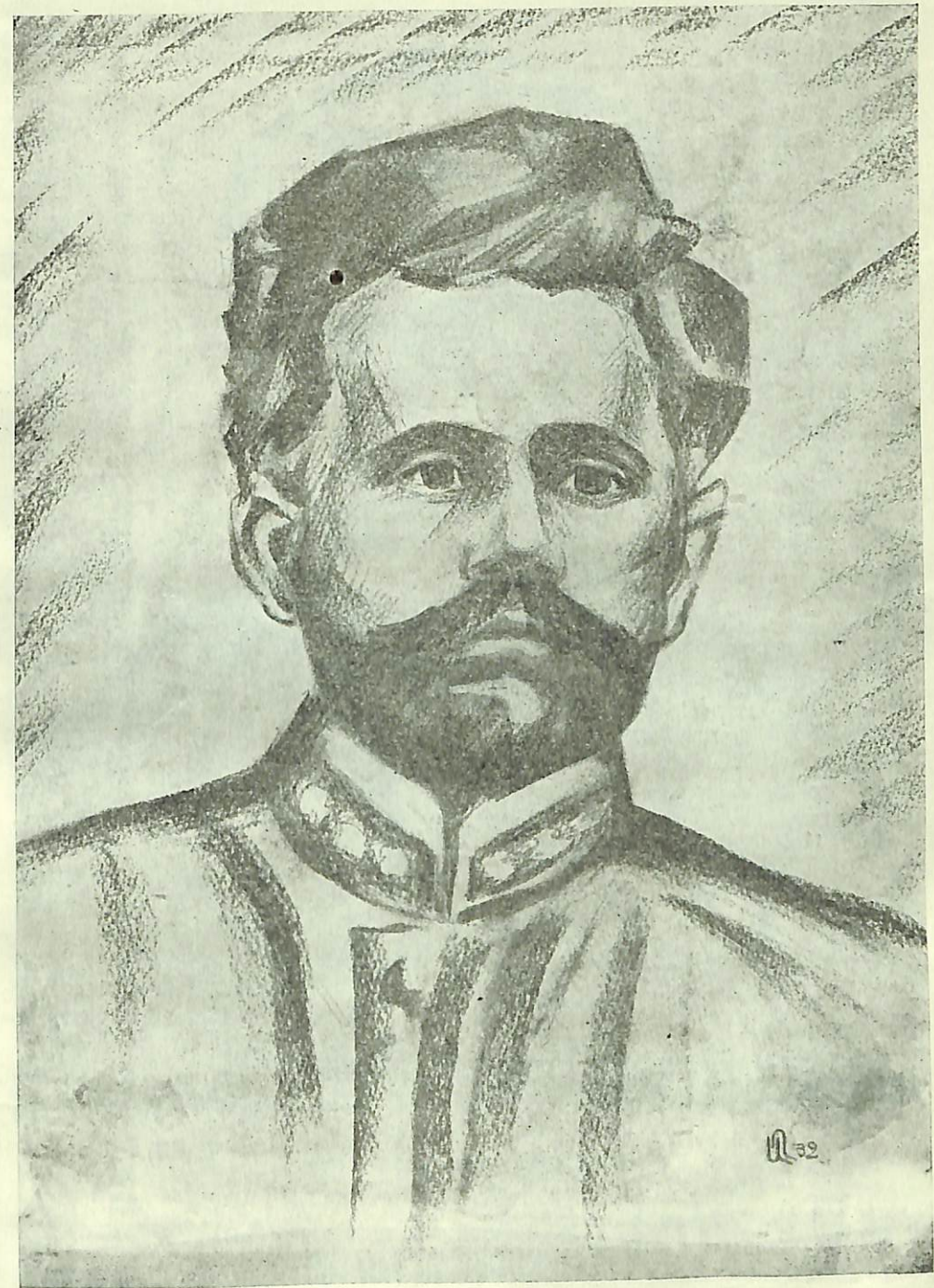
Դաշնակցական Կուսակցությունը մինչև հիմա չեղ պնդում է, վոր ձերբակալվածների և պատժի լինելով պատժների քանակը հաս ու կենտ է յեղել: Սակայն հենց նույն դաշնակցական մամուլը, արխիվային տվյալները առատ նյութ են տալիս ժխտելու համար վերոհիշյալ միտքը: Հնարավոր չեղ կազմել ձերբակալվածների և սպանվածների ընդհանուր ցուցակը: Մենք կարող ենք զոհերի թիվը մի քանի հարյուրի հասցնել: Ձերբակալվածների մի մասը անասելի պատիժների լինելով մահացավ, միլիոն մասը՝ աքսորվեց Հայաստանի սահմաններից դուրս, յերրորդ մասը, վորը բաղկացած էր ապստամբության ղեկավարներից՝ գաղտնի գնդակահարվեց. այսպես, գնդակահարվեցին Մուսայելյանը, Սարուխանյանը, Դարիբջանյանը, Դուկասյանը, Մկրտումյանը և շատ շատերը:

Սպանությունները և գաղտնի գնդակահարումներն այն աստիճանի մասսայական դարձան, հատկապես մալխյան ապստամբությունների ճնշումներից հետո, վոր մի շարք տեղական, ինչպես և յերկրային կազմակերպություններ, Վրաստանի, Ադրբեյջանի Կոմունիստական Կուսակցական և հասարակական կազմակերպությունները բոլորքի բանաձևեր ընդունեցին և կոչեր հրատարակեցին այդ մասին: Բոլորքի նոտա ուղարկեց Հայաստանի կառավարության հաս Ռուսաստանի Արտաքին գործոց Կոմիտեին, ընկ. Ջիչերինի ստորագրությամբ: Դաշնակցական կառավարությունը մի կողմից պատասխան և ուղարկում ընկ. Ջիչերինին, վոր սպանություններ տեղի չեն ունեցել, մյուս կողմից՝ նա շարունակում էր գաղտնի սպանությունները: Այսպես, ավաշկարա կերպով, դաշնակցական կառավարությունը ժխտում և խաբում է, վոր Մուսայելյանը և մյուսները չեն գնդակահարվել, մինչդեռ այդ արդեն տեղի յեր ունեցած: Ադրբեյջանի Արտաքին գործոց Կոմիտեի ընկ. Հուսեյնովին՝ Հայաստանի դաշնակցական կառավարությունը՝ նույնպիսի բացասական պատասխան է տալիս նրա բողոքին և հարցումին, ինչպիսի պատասխան տվել էր ընկ. Ջիչերինին:

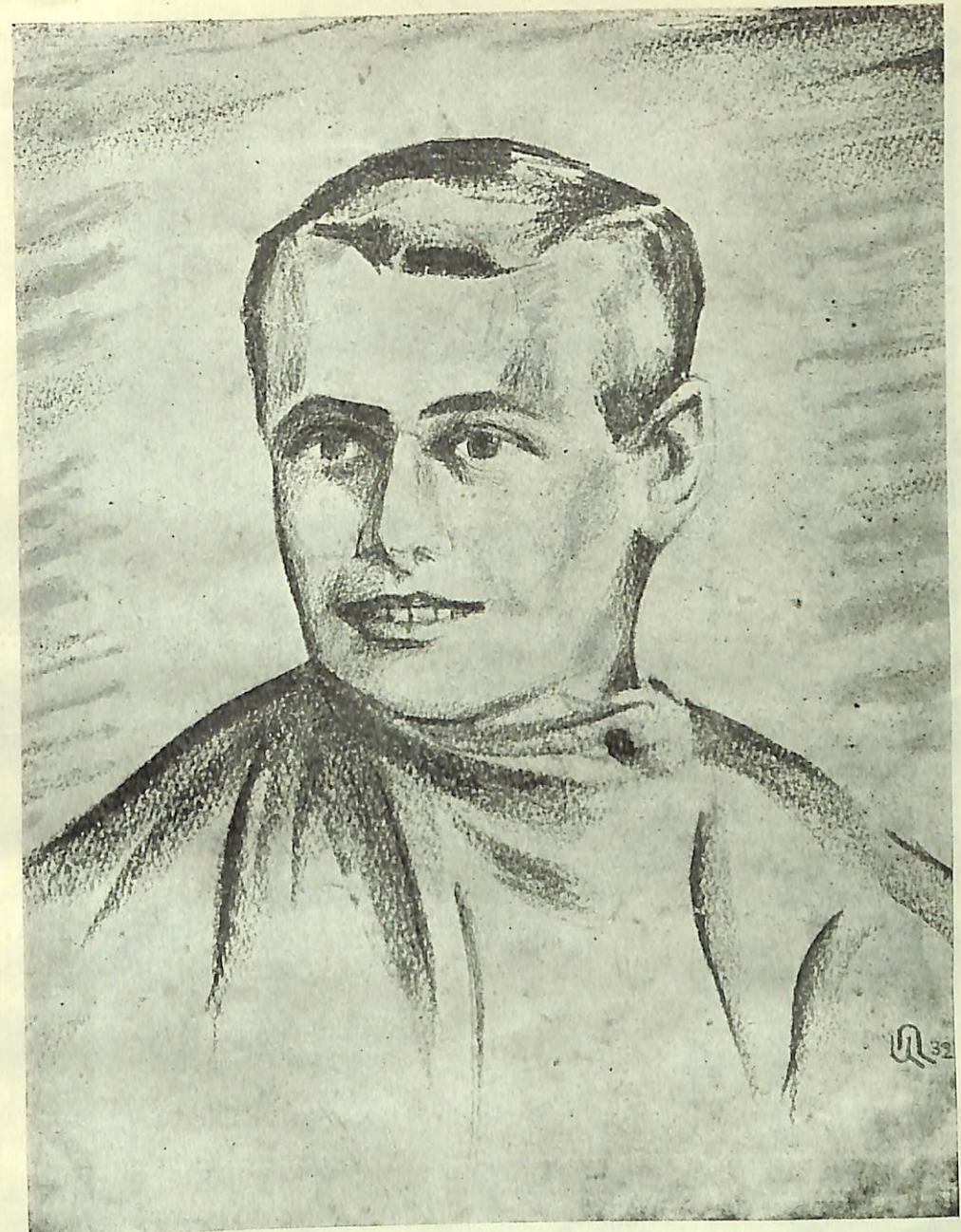
Սակայն ձերբակալությունները և գնդակահարումները և Կոմունիստական Կուսակցության կազմակերպությունների ընդհատակյա, հեղափոխական աշխատանքները: Ձոհերը շատ եղին, սակայն միաժամանակ մարտականորեն՝ կռվում և կազմակերպում էին տեղական Կուս. կազմակերպությունները: Ձոհերի այդքան մեծ թիվը չթուլացրեց բոլշևիկյան կազմակերպությունները: Ընկածների փոխարեն առաջ յեկան նորերը, վորոնք կարողացան եղ ավելի ուժեղացնել բոլշևիկյան աշխատանքը և ճանապարհ հարթել Նոյեմբերյան հեղափոխության համար:

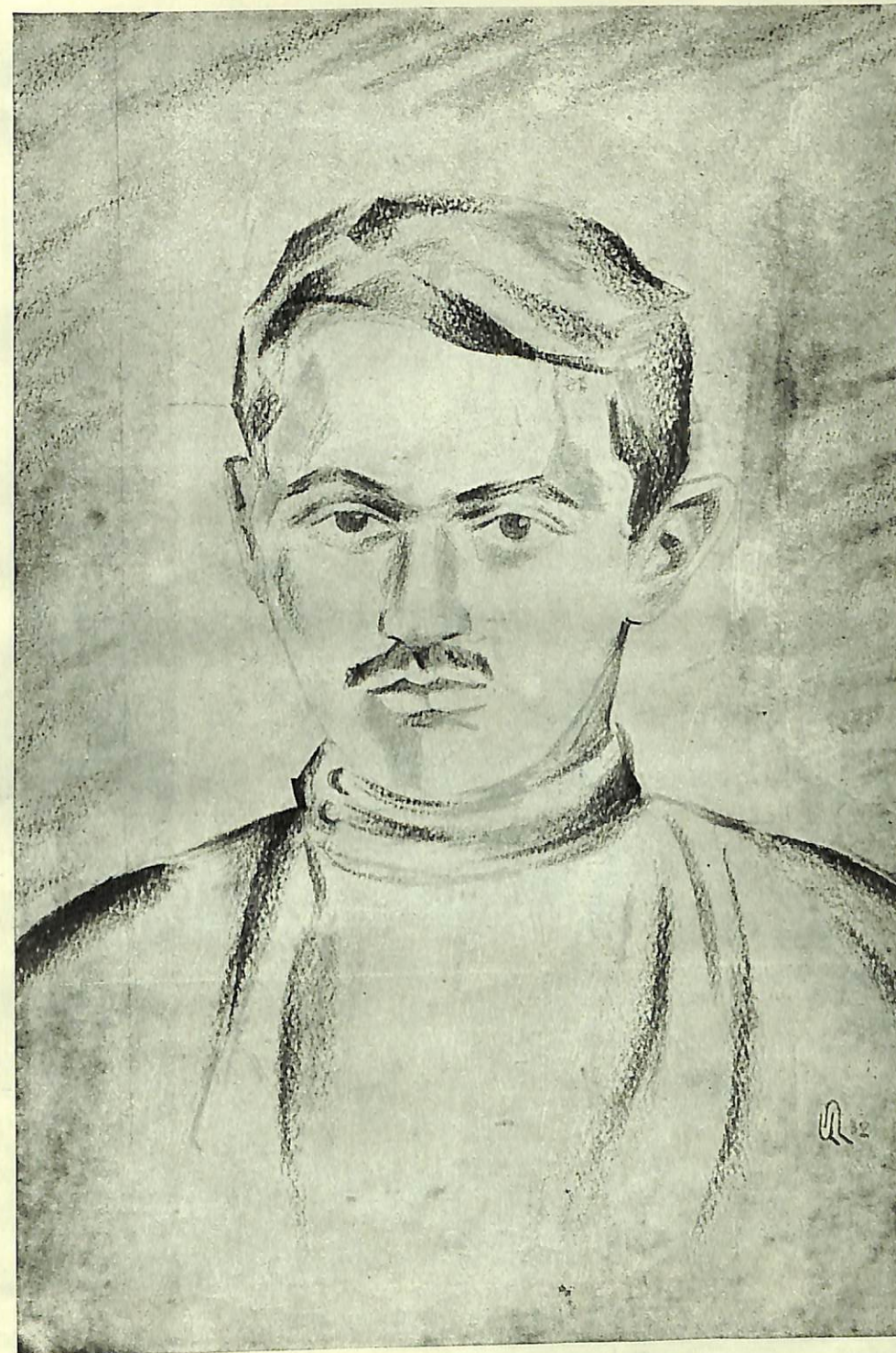
(ՄԱՅՅՈՒՆ) ՆԱԽԱՐԱՐԱՆԻ ՆՊԱՏՈՒ

Հովհաննես Սարգիսյան

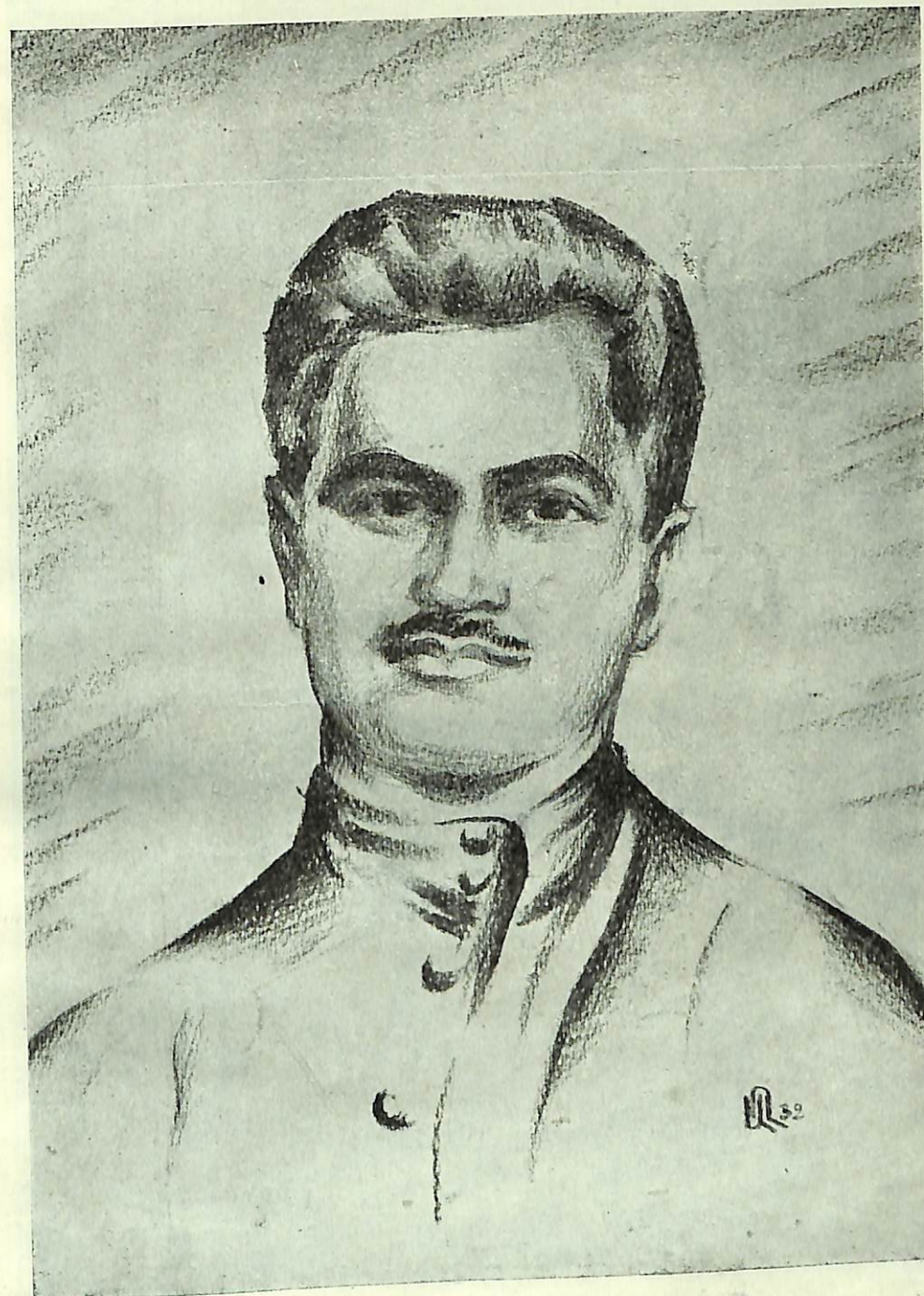

ՀՈՒԿԱՍ ՀՈՒԿԱՍՅԱՆ

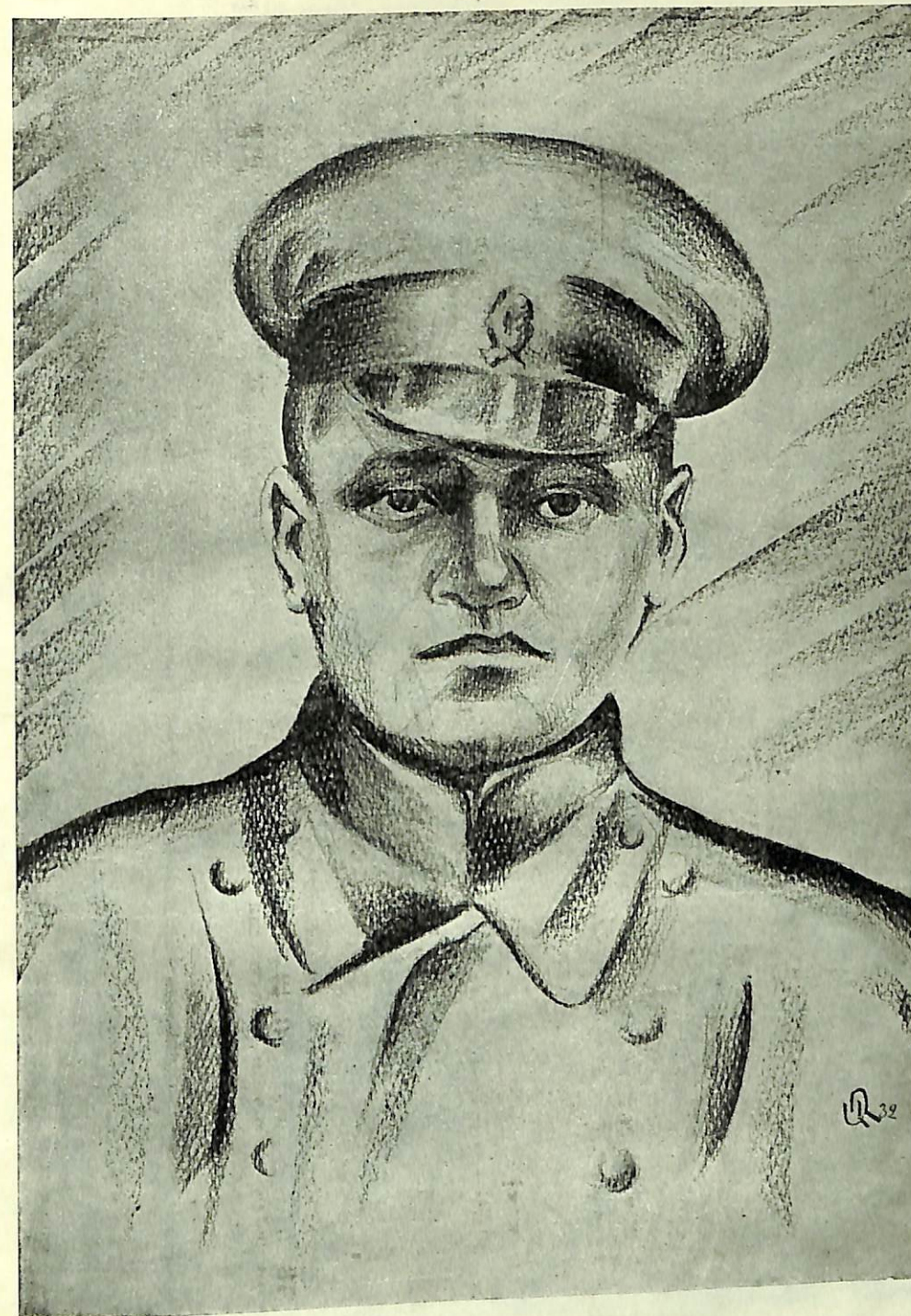

ՅԵՆՈՔ ՄԿՐՏՈՒՄՅԱՆ

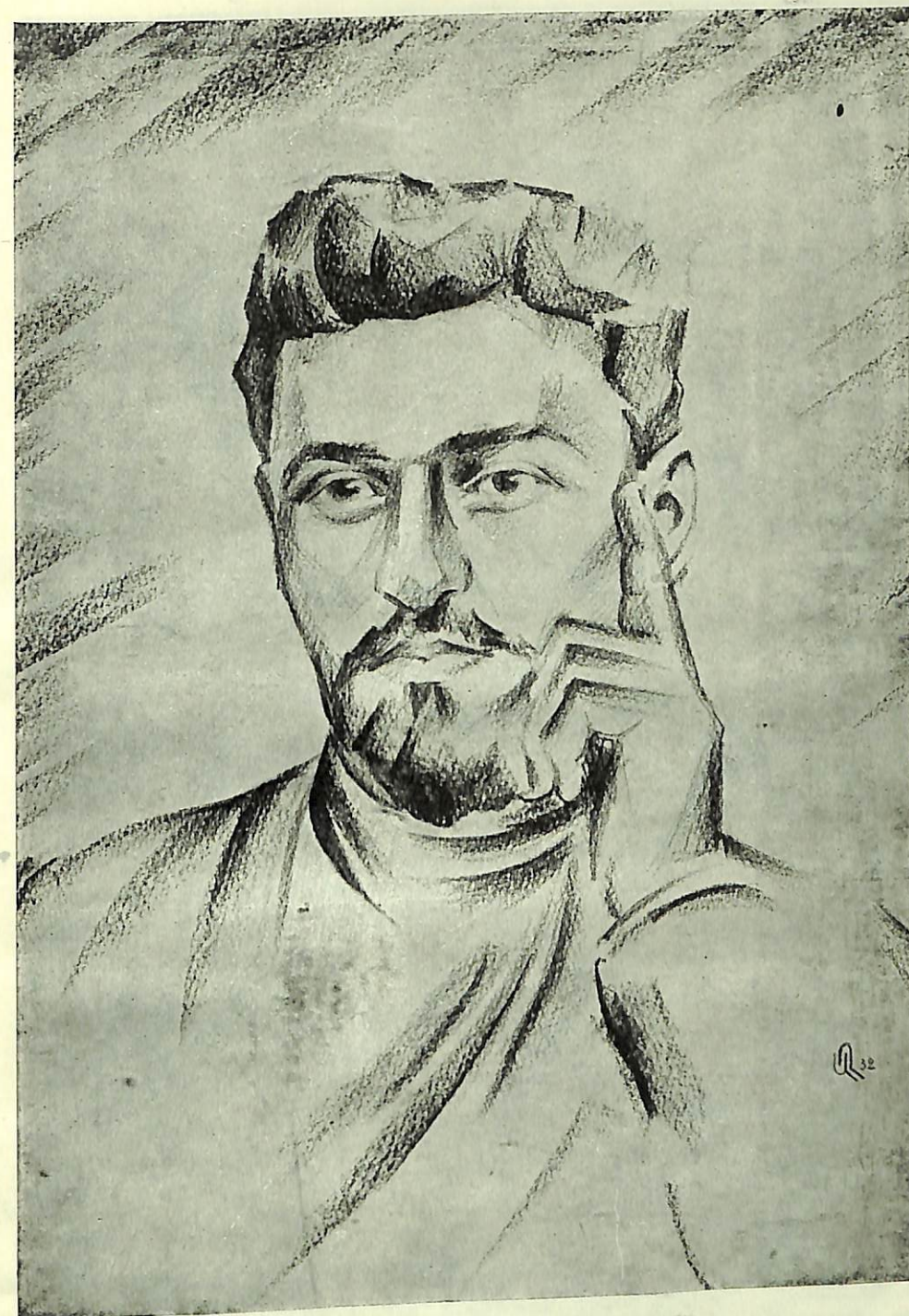
ՍԱՐԳԻՍ ՄԱՌՍԱՅԵԼՅԱՆ

ԱՆԵՐՈՒՅՅԵԿ ԿԱՍԻԼԻՅ ԿԱՍԻԼՅԵԿԻՉ

ԲԱԳՐԱՏ ՂԱՐԻԲՋԱՆՅԱՆ

36907 064302

ԲԱՂԻԿ ԲԱՂԻԿՅԱՆ

ԱՐՏԱՇԵՍ ՄԵԼԵՆՆԻՍ

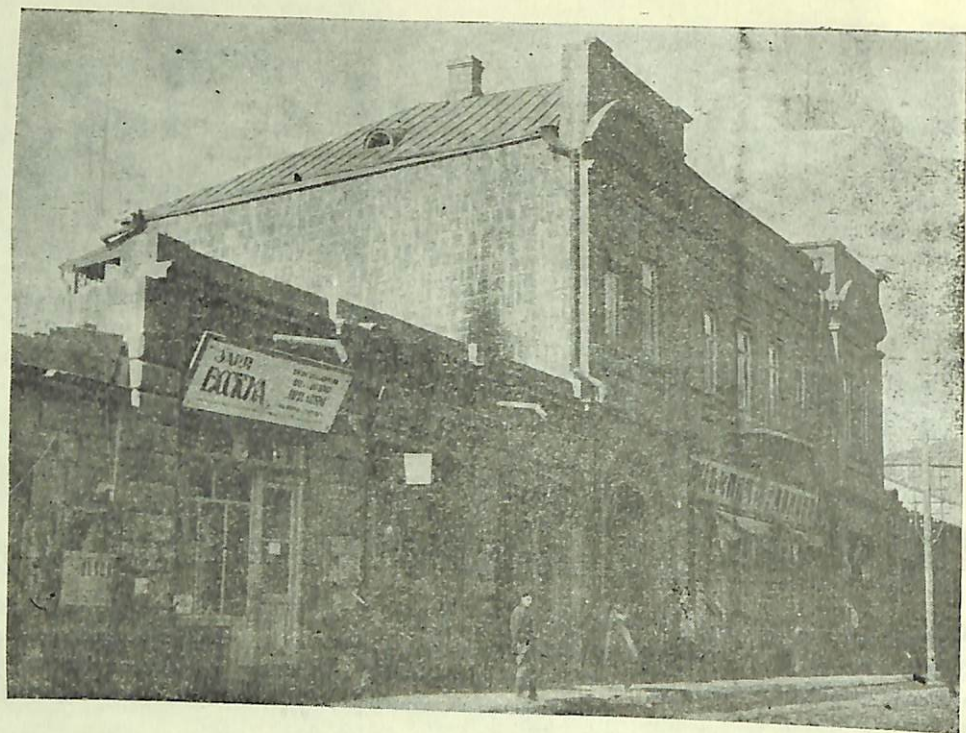
ԱՐՇԱԼՈՒՅՍ ՓԱՆՅԱՆ

Մայիսի 1-ին միտինգի վայրը Ալեքսանդրապոլում Գավգործկուհի ներկա շենքը կենդանանում:
Այստեղ, 1920 թ. մայիսի մեկին, այս շենքի ձախ կողմի հրապարակում, տեղի ունեցավ միտինգ,
ուր կոմունիստների յեկույթներից հետո ընդունվեց վոլչույնի բանաձևով խորհրդային Ադրբեյջանի
կառավարության անունով:

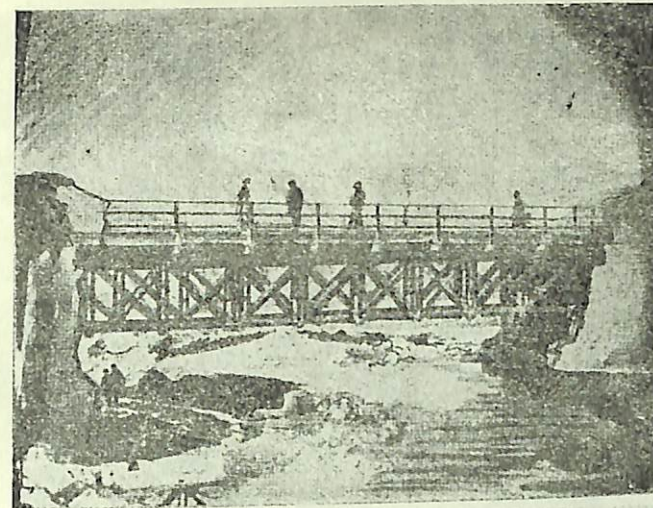
Ցերկաբուլային դեղին արևմտյան վարչության շենքը (ձախից) Ալեքսանդրապոլում, ուր 1920 թ.
մայիսի մեկին ցուցարարների բախորը կոմունիստների դեկավրացյալը կայարանից բաղաժառի
վելիս ընդհարվում է դաշնակցականների հետ, վորի ժամանակ բանվորները ծեծի յեն յենարկում
մի քանի դաշնակցների յեկ յելում նրանց ձեռքից գծի սպասարկության արհմիության դրոշակը:

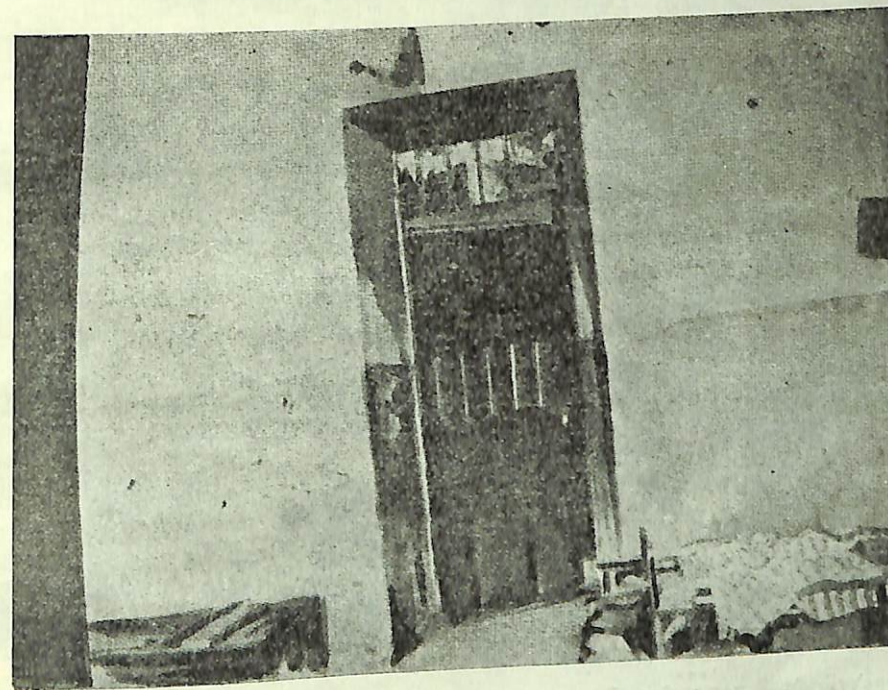
Դաշնակցության ակումբի շենքը Ալեքսանդրապոլում 1919 — 20 թ.թ.: Այստեղ, 1920 թ. մայիսի մեկին ցուցարարները կոմունիստների ղեկավարությամբ խիստ սուր ընդհարվում են դաշնակների հետ, ներս խուժում դաշնակցության ակումբը և լծակներով ավերում այն:

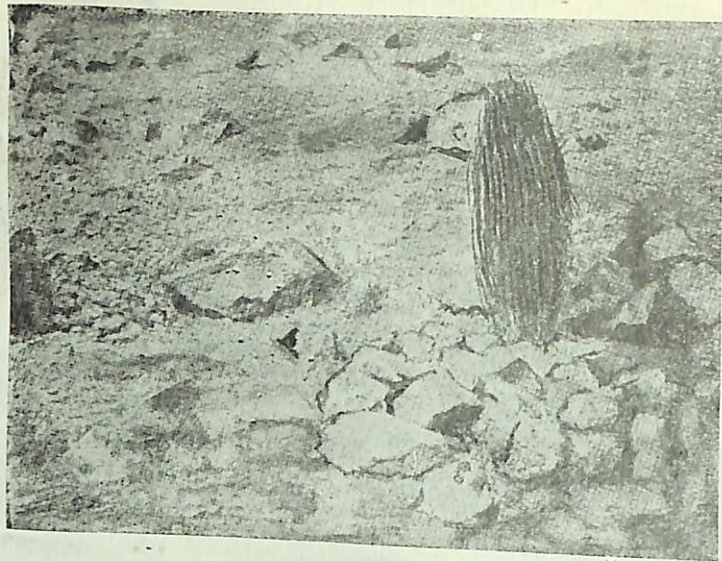
Փավթալու գյուղը (Լենինականի շրջանում), ուր 1920 թ. մայիսին տեղի ունեցան ցույցեր յիվ ընդհարումներ, կոտորածներ դաշնակցական բանդաների հետ:

Ռեվս գյուղի կամուրջը (Ղազախ — Իջևիկանի շրջանում): Այստեղ 1920 թ. հունիսին տեղի ունեցան ուժեղ խաղաղացիական կոտորածներ, վերոնցում ապստամբները հանդես բերին հերոսական պայքարի պայծառ եղբ: Այստեղ՝ հենց այս կամուրջի վրա ապստամբները կարողացան վաճառել դաշնակցական բանդաներին, վերոնց կոտորած էլ խմբապետ Մուրադի գլխավորությամբ:

Դաշնակցության Յերեվանի բանտի այն կամերան, վերտեղ բանտարկված էին ը. ը. Ալլահվերդյանը, Մուսախանյանը. Դարիբջանյանը յիվ վերտեղից նրանց ոգուտուտի 14-ի գիշերը դուրս տարան գնդակահարելու:

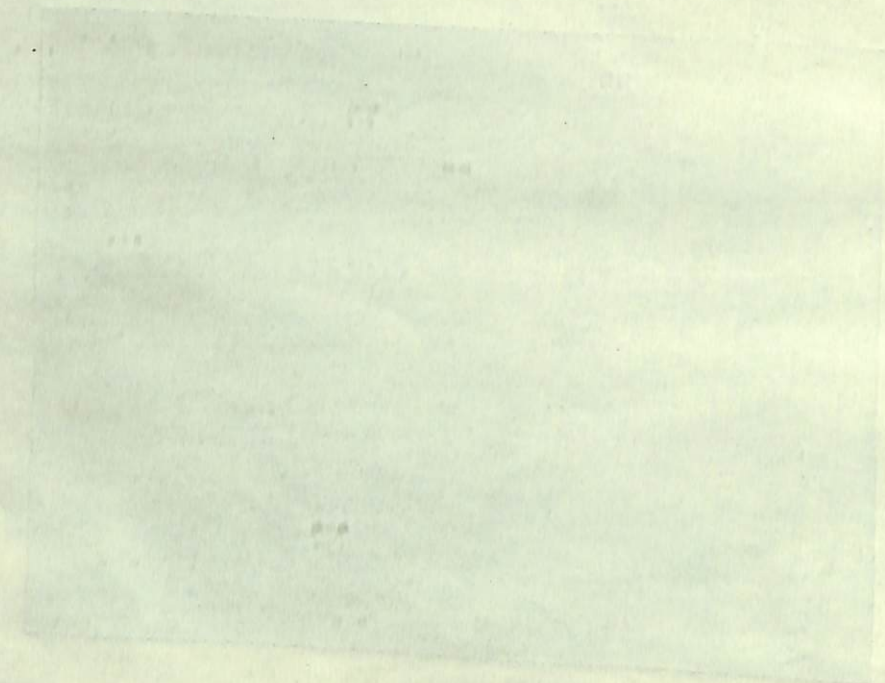
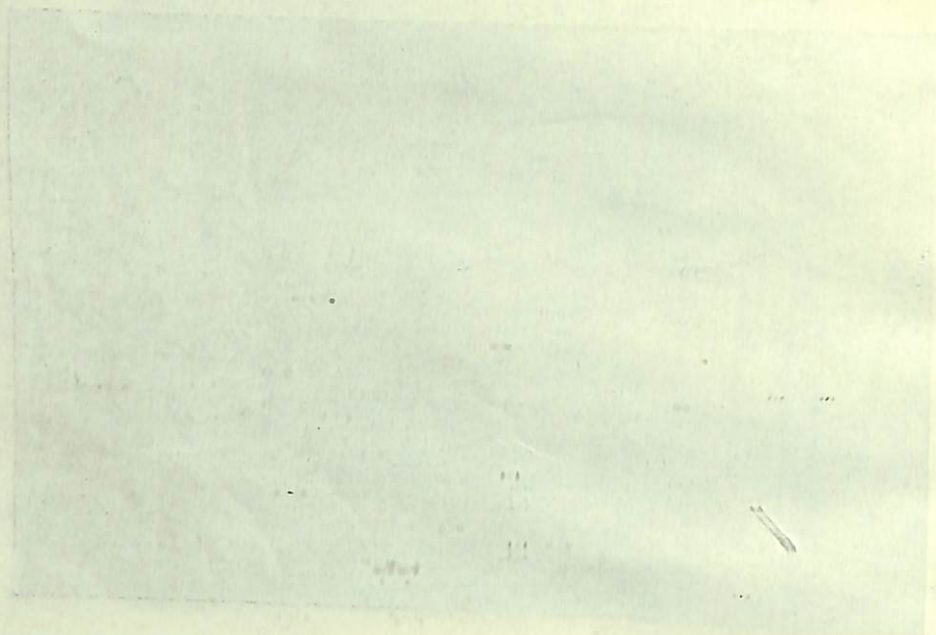
Այստեղ՝ Յերեվանից Քանաքեռ տանող խնուղու շրջակայքում, Քանաքեռի տակ մի ամառյի վայրում 1920 թ. ոգոստոսի 14-ի գիշերը դաշնակ. դահիճների ձեռքով գնդակահարվեցին հերոս ընկերներ Ստյոպա Ալլահիբեդյանը, Սարգիս Մուսախյանը յիլ Բագրատ Ղարիբջանյանը:

Այն վայրը՝ (Ալեքսանդրապոլ քաղաքից դուրս հրեական գերեզմանոցի շրջակայքում) ուր 1920 թ. հունիսի 4-ին (ինն տոմարով) դաշնակների ձեռքով գազանաբար գնդակահարվեցին ընկերներ Յեգոր Սեվյանը, Լեոնիդ Պրիբիլսկին յեվ Արշալույս Փանյանը: Գնդակահարությունը անմիջականորեն ղեկավարում էր նախկին եսեր, արտակարգ դատարանի դատախազ-անդամ դաշնակցական դահիճ բժիշկ Բաղդասար Բաղդասարյանը:

Մայիսի ապստամբության մեծագույն լեհիմանում
Գործ ԱՐԱ ՍԱՐԳՍՅԱՆԻ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐ

ԱԼԼԱԶՎԵՐԴՅԱՆ ՍՏԵՓԱՆ (ՍՏՅՈՊԱ)

Ծնվել է 1889 թվին Քութայիս քաղաքում, չքավոր ընտանիքում։
Հայրը հաշվետար եր, հետո ծառայող մետաքսի գործարանում։ Ծնողները
չքավորության պատճառով մտածում էին նրան արհեստի տալ, սակայն,
Ստյոպան մի կերպ կարողանում է ընդունվել Քութայիսի ռեալական
դպրոց։

Դեռևս աշակերտության շրջանում (1905-1907 թ. թ.) Ստյոպան սրբ-
դեմ. բան. կուսակցության ուսանողական խմբակներում եւ աշխատում է աշա-
կերտության մեջ համարձակ ու խիզախ հեղափոխական աշխատանք եր
տանում։

Քութայիսի ռեալական դպրոցը վերջացնելուց հետո, Ստյոպան մտնում
է Մոսկվայի Առևտրական Ինստիտուտը, վորն ավարտում է 1914 թվին։

Մոսկվայում չեղած ժամանակ, Ստյոպան ակտիվ կերպով մասնակցում
է ուսանողական հեղափոխական շարժումներին։

1915-17 թ. թ. Ստյոպան գործում է Թիֆլիսում, ապա Սարիղամի-
շում, վորտեղ նա անընդհատ ընդհատակյա կուսակցական աշխատանք է տա-
նում. հատկապես կատաղի պայքար է մղում խմբակային պատե-
րադմի հեղինակներին և դաշնակցական կառավորական շարժումներին դեմ։
Մեծ և դժվար եր նրա աշխատանքը Սարիղամիշում՝ կռիվ դաշնակցության
դեմ, պատգամավորների խորհրդի, մենշևիկների և եսերների դեմ և այլն։

1918 թվին նրան մենք նորից տեսնում ենք Թիֆլիսում՝ կուսակցական
ակտիվ, չեռանդալիս աշխատանքներ տանելիս, վորտեղ միաժամանակ
քաղաքի ինքնավարության վերահսկիչի պաշտոնն ունի։ Սակայն վրաց
«սոցիալիստներ» Ստյոպային շուտով բանտարկում են, գցում Մետեխի բան-
տը և ապա վորպես «հակապետական տարրի» բռնակրկի՝ աքսորում են դաշ-
նակցական «գրախտավայրը»։

Հայաստան գալով և «կղբում վարելով խնամատարության մինիստրու-
թյան ներկայացուցչի պաշտոնը Ղուրդուղուլու և Սարիղամիշի շրջաններում,
Ստյոպան միաժամանակ ընդհատակյա կուսակցական աշխատանքներ է
տանում և շատ շուտով կարողանում է մի քանի ուրիշ ընկերների հետ միա-
սին ամուր հիմքերի վրա դնել Հայաստանի կոմկուսի կազմակերպության
աշխատանքները՝ ստեղծել կազմակերպության նոր ճյուղեր, նոր բջիջներ
և այլն։

Միաժամանակ Ստյոպան հրապարակական գեղուցումներ է կարդում

դաշնակցության դեմ, քողադերձ եւ անուժ դաշնակցության իսկական դեմքը, նրա բուրժուական-ուեակցիոն, հակահեղափոխական ելուժյունը:

Այսպես որինակ՝ նրա ճառը Ա. Զոհրաբյանի թաղման հանդեսին (20 թ. հունվարին), Յերևանի մայիսի 1-ի ցույցերին և այլն, վերապես 22մեցուցիչ հաբվածներ ելին իջնում դաշնակցության գլխին: Վերջինս շարունակ մտա ծռւմ եր և աշխատում էր: Ստոպարին «մեջտեղից վերացնելու»:

Մայրիսցան ապստամբության ժամանակ լինելով Արմենկոմի կազմի մեջ՝ նա ղեկավար աշխատանք է տանում: Ապստամբության ճնշումից հետո նա բռնվում է և գցվում բանտ, վորտեղից նա շարունակում է կապ պահպանել զրսի հետ: Սակայն շուտով դաշնակցական դահիճները նրան՝ Մուսայելյանի և Ղարիբջանյանի հետ միասին ողոստոսի 14-ին, պիշերը, բանտից դուրս են բերում և տանում զեպի Բանաքեռ, ճանապարհին մի անմարդաբնակ վայրում գնդակահարում են, իսկ զիալներն ալքում:

ՍԱՐՈՒԽԱՆՅԱՆ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ

Նոր-Ռալադեդի մալիսյան ապստամբությունից հետո՝

Կոմունիստական կուսակցութեան անդամ: Ծնվել է 1882 թվին Նոր-Բայազեդում, չքավոր ընտանիքում: Նախնական կրթութիւնն ստացել է Զազախի գավառի Դախասման գյուղում, ապա Յերևանի ուսուցչական մինարխիւթում և ավարտական քննութիւնն է բռնել Թիֆլիսի Ալեքսանդրյան ուսուցչական ինստիտուտում:

1901 թվից սկսած ուսուցչուհիները և պարագեղ Նոր-Բալադեղում, գյուղերում և Հայաստանի այլ մասերում: Իր այդ պաշտոնին զուգընթաց կատարում են հեղափոխական աշխատանք:

Նա յեր, վոր 1904-5 թ.թ. միքանի ընկերների հետ միասին (Բաղրիկ Բաղրիկյան) կազմակերպեց Նոր-Բայազետում առաջին սոցիալ-դեմոկրատական խմբակը:

[illegible][illegible]

ՂՈՒԿԱՍՅԱՆ ՂՈՒԿՍՍ

Ղուկաս Հովանյանի Ղուկասյանը ծնվել է 1899 թվի մայիսի 20-ին, Յերևանի գավառի Հրազդանի շրջանի Քալարա գյուղում, գերձակի ընտանիքում: 1906 թ. մտնում է Յերևանի «Կոնդ» թաղամասի միդասյան ծխական դպրոցը և ավարտում է 1909 թ.: Այնուհետև յերկու տարի հաճախում է Ալեքսանդրյան քաղաքային դպրոցը, վորն և ավարտելուց հետո ընդունվում է Յերևանի թեմական դպրոցի առաջին դասարանը: Այստեղ սովորում է մինչև 1917 թ., դեռ չավարտած դուրս է գալիս 6-րդ դասարանից և իրեն նվիրում է հասարակական քաղաքական աշխատանքներին: Հենց այդ տարիներին նա ծանոթանում է մարքսիստական աշխարհայացքին, աշխատում է աշակերտական Մարքսիստական Միության մեջ:

Ապրելով դաշնակցական գծով, տեսնելով դաշնակցական պետականության բոլոր սարսափներն ու արհավիրքները, Ղուկասյանը չնայած վաղ յերիտասարդական հասակին, իրեն ամբողջովին նվիրում է հեղափոխական աշխատանքներին:

Դաշնակցությունն այդ ժամանակ ուներ իր ազդեցական յերիտասարդական կազմակերպությունը: Ղուկասը վճռական պայքարի յե դուրս գալիս նրա դեմ: Չանցած մի վրոշ ժամանակ, Հայաստանի Կոմ. Կուսակցությունը հիմնում է Կոմունիստական Յերիտասարդական Միություն՝ «Սպարտակը», վորի հիմնադիրներից ու փայլուն ղեկավարներից մեկն է լինում Ղուկասյանը, վորն առաջառ յեռանդով ու թափով, հեղափոխական մարտիկի վոգեկությունով, բոլշևիկյան պրոպագանդա յեր մղում, պայքարում եր դաշնակցական բուրժուա-կուլակային դիկտատուրան տապալելու համար:

Իրենով իսկական հեղափոխական մարտիկ ու տաղանդավոր՝ Ղուկասյանը 1918—20 թ.թ. առանց դեթ մի բուպե հուսահատվելու, ընկճվելու, տենդերեն վարում եր հեղափոխական աշխատանք՝ հրատաքակելով կոչեր, թուղթիկներ, նրանց ցրելով կամ պատերին փակցնելով, Արմենկոմի գաղտնի, կոնսպիրացիոն հանձնաբաժնի ղեկավարները ճշտությամբ և հաջողությամբ կատարելով, գավառների անլեզալ կուս. բջիջների հետ գաղտնի կապ պահպանելով և ալլն, և ալլն:

Հեղափոխական այս աշխատանքներին զուգընթաց, նա լարված աշխատանք եր տանում իր տեսական պատրաստություն համար, առանձնապես մեծ սիրով զբաղվում եր տիեզերագիտություն: 1918 թ. Ղուկասյանին դաշնակցական կառավարությունը զորակոչի յե յեթարկում և զցում գնդապետ յեր վաշտ, ուր շուտով դառնում է նավորչիկ, միաժամանակ մեծ հետաքրքրություն ուսուսանող յեր ուղմական գործը, քաջ գիտենալով, վոր այն շուտով պետք է գալու հեղափոխության հաղթանակի համար:

1919 թ. վերջին Ղուկասյանը գնում է Թիֆլիս և աշխատում է տեղի կուսակցական կազմակերպության մեջ: Սակայն նա աչտեղ յերկար չի մնում. շուտով վերադառնում է Հայաստան, ուր Արմենկոմը նրան ուղարկում է Ղարս՝ աչտեղի կոմ. կուս. կազմակերպության աշխատանքները ղեկավարելու համար: Աննախորթաց յեռանդով և մոտակա հաղթանակի լի համոզումով՝ նա իրեն նվիրում է հանձնարարված գործին:

1920 թ. ապրիլի 20-ին գալիս է Յերևան՝ ղեկուցում տալու Արմենկոմին և նոր հանձնարարություններ ստանալու:

Շուտով նորից վերադառնում է Ղարս և անցնում ապստամբության նախապատրաստական անմիջական աշխատանքներին:

Բոլշևիկյան վճռականությամբ հարվածում է բոլոր ոպորտունիստներին, պնդելով և անցկացնելով ապստամբության անցնելու տեսակետը: Ընտրվելով Ղարսի ռազմա-հեղափոխական կոմիտեի նախագահ, առաջառ յեռանդով ու վոգեկությունով աշխատում է ապստամբության գլուխ:

Չնայած իր յերիտասարդական հասակին՝ ընդամենը 21 տարեկան՝ Ղուկասյանը փայլուն կերպով ղեկավարում է ապստամբությունը. յերախուսիչ ու համոզեցուցիչ ճառերով վոգեկորում է ապստամբ բանվորներին ու ղինվորներին, անողոք թափով յարազանում է անվճականներին, վախկոտներին և թուլերին:

Մայիսի 10-ին իշխանությունն անցնում է կոմունիստների ձեռքը:

Ապստամբության պարտությունից հետո մոտ 28—29 հոգու գլուխն անցած, Ղուկասը յետ է քաշվում Ղարսից, ցանկանալով գնալ Ալեքսանդրապոլ՝ միանալու աչտեղի ապստամբներին: Հոգնած ու քաղցած ապստամբները մեծ ղվարությունը ընկնում են ճամբա:

Մաղրա գլուղի մոտ, նույն գլուղի յամբապետ Ղոչիբաշի տերտերի ձիավոր յուսերը հարձակվում է ապստամբների վրա:

Սակայն հեղափոխական մարտիկ Ղուկասյանը կարողանում է հակահարված տալ տերտերի յամբին ու նրանց փախուստի մատնել:

Մայիսի 14-ի առավոտը, ժամը 10-ին, ապստամբները հասնում են Ղարս գիւղ գլուղի ձորը և աչտեղ ջրաղացներում վորձում են քիչ հանգստանալ: Սակայն ապստամբները պաշարվում են դաշնակցական յամբերով: Ղուկասյանն առանց ընկճվելու անցնում է ապստամբների գլուխ ու սկսում է ղիմաղբի իրենցից անհամեմատ շատ դաշնակ ուժերին:

Սկսվում է տաք կռիվ, վոր տեղում է յերկու ժամ յալելով յերկու կողմից լ ղվրավորներ ու սպանվածներ:

Ղուկասյանը՝ առելի թշնամուն գիմաղբելու այդ կռվում, մի անգամ ևս հանդես է բերում իր հեղափոխական մարտիկին վաչի բոլոր գծերը:

Սակայն նա վիրավորվում է վորից ու, չնայած դրան, նորից շարունակում գիմաղբի դաշնակ բանալին մինչև վաչ ժամանակ, յերբ դաշնակ մառախուսների մահացու գնդակներն անշնչացնում են հերոս մարտիկին:

Ղուկասյանի հետ միասին ընկնում են նաև ութ հոգի. մնացածներն մի մասը գերի յե բռնվում, իսկ մյուս մասին հաջողվում է փախչել:

Ղուկասյանի և ընկերների ղիակը հողին են հանձնում շրջակա գյուղերի գյուղացիները:

ՄԿՐՏՈՒՄՅԱՆ ՅԵՆՈՔ

Ծնվել է 1896 թ. Իջևանի շրջանի Քրդեղի գյուղում, հողագործի ընտանիքում: Սկզբնական կրթություն ստացել է գյուղում (Իջևանում և Վ. Աղդառում): Ապա մտնում է Եջմիածնի ճեմարանը, վորն ավարտելուց հետո, իմպերիալիստական պատերազմի ժամանակ, 1915 թվին կանչվում է զինվորական ծառայության, վորտեղ մնում է մինչև 1917 թ.:

1917 թվին վերադառնում է գյուղ և աշխատում է վորպես ուսուցիչ՝ մինչև 1920 թ., մալիսյան ապստամբությունը: Իր ուսուցչական աշխատանքի ընթացքում, Յենոքն ամբողջ շրջան և տանում է կոմունիստական լեռան դուն, տեղադիրն աշխատանք, վորպես Հայկոմկուսի այդ շրջանի աշխատանքները ղեկավարող ընկերներից մեկը:

Նրա անմիջական ձեռնբեցությունը է, վոր շրջանի մի շարք գյուղերում կազմակերպվում են կոմունիստական ընդհատակյա բջիջներ: Դեռ ևս այդ ժամանակ Յենոքը հայտնի էր դառնում դաշնակցությանը, նրան միջանի անգամ փորձում են բանտարկել, բայց չի հաջողվում:

Մալիսյան ապստամբության ժամանակ Իջևանի և Դիլիջանի շրջաններում նա դառնում է ապստամբության գլխավորներից մեկը:

Ապստամբությունը ճնշվելուց հետո, Մ. րատույանը, դաշնակ խմբապետների հետ ունեցած ընդհարման ժամանակ՝ վիրավորված լինելով և խուս տալ չկարողանալով՝ ընկնում է նրանց ճանկը. և նրան ամենավաղագ, ամենադժան կերպով չարչարելուց հետո՝ զնդակահարում են:

ՄՈՒՍԱՅԵԼՅԱՆ ՍԱՐԳԻՍ

Ծնվել է նախկին Գանձակի գավառի Չայքենդ գյուղում, չքավոր գյուղացու ընտանիքում: Հայրը հարևան Կարադաղլի գյուղում աշխատում էր վորպես ջրաղացպան: Սկզբնական կրթություն ստացել է գյուղում, ապա Գորիսում և Թիֆլիսում: Վորոշ ժամանակ զբաղվում է ուսուցչությամբ և ապա կանչվում է բանակ՝ բանակում ձեռք է բերում սպայի աստիճան և լինելով «Միբիրյան № 29 հրաձիգ գնդում», ուղարկվում է արևմտյան Ֆրոնտ՝ հատկապես Մինսկ, վորտեղ նա յերկար ժամանակ մասնակցում է կռիվներին: Վ. պես սպա, Մուսայելյանը ցարական բանակում ունեցել է լիբերալ հակահոռավարական տրամադրություններ: Ցարական կառավարություն անկումից և դաշնակցական պետականության կազմավորումից հետո գալիս է Հայաստան և աշխատում է դաշնակցության բանակում, վարելով դաշնակցության «Վարդան Զորավար» զբաղապատի հրամանատարի պաշտոնը: Մի քանի տարի շարունակ աշխատելով դաշնակցական բանակում և իր աչքով տեսնելով դաշնակցական կառավարության ցական բանակում և իր աչքով տեսնելով դաշնակցական կառավարության իսկական դեմքն ու հյուսիսում, տեսնելով ազգամիջյան կռիվները և այլն, վորպես աշխատավորական մասսայի միջից դուրս յեկած տարրի, նրա մեջ առաջ է գալիս հիմնական բեկում և նա իրեն նետում է բանվոր դասակարգի մարտական կուսակցության՝ բոլշևիկների շարքը, նվիրելով իրեն պետարական հեղափոխության մեծ գործին:

Ապստամբության նախորդին և որերին, Մուսայելյանի զբաղապատը դառնում է ապստամբների կենտրոնը: Վորպես անվախ, համարձակ հեղափոխական, խիզախ ու յեռանդուն գործիչ, նա դառնում է ապստամբության գլխավորներից ու ղեկավարներից մեկը: Ռազմահեղափոխական կոմիտեի կողմից նշանակվում է ռազմական գործերի կոմիտար և ընդհանուր գործահրամանատար և իր այդ պաշտոնում մնում է մինչև վերջ: Ապստամբության ճնշումից հետո Մուսայելյանը բանտարկվում է և գցվում Ալեքսանդրապոլի բանտը, այնտեղից տեղափոխվում է Յերևանի բանտը և ոգոստոսի 14 ին (գիշերը), Դարբեջանյանի և Ալլահվերդյանի հետ միասին, Յերևանից Քանաքեռ տանող ճանապարհի վրա զնդակահարվում է և դիակն աչքում:

ԱԼԵԲՍԵՅԵՎ ՎԱՍԻԼԻ ՎԱՍԻԼԻՅԵՎԻԶ

Ծնվել է 1896 թ. Դիլիջանում, աղքատ գյուղացու ընտանիքում։ Ծնողների պարապում ելին հողագործությունում։ 1905 թվին մտնում է գյուղական յեկեղեցական ծխական դպրոց և 1910 թվին ավարտելով, անցնում է Յերևան ու սովորում Ուսուցչական Սեմինարիայում, վորն ավարտում է 1916 թ.։ Սեմինարիան ավարտելուց հետո Ալեքսեյովը կանչվում է զինվորական ծառայության, վորտեղ նա անցնում է պրապորշչիկների դպրոցը և ապա ուղարկվում է թուրքական Ֆրոնտը։

1918 թվին Ֆրոնտից վերադառնում է Դիլիջան և հրաժարվում է ծառայել դաշնակցական կուսակցության բանակում։

1918 թվից մինչև 1920 թվը Ալեքսեյովը, վորպես գյուղական ուսուցիչ, աշխատում է Նաղեժդինո և Սուխոլ-Ֆանտան գյուղերում։

1920 թվի ապրիլ-մայիս ամիսներին գնում է Դիլիջան և տեղի կոմկուս. կազմակերպության հետ միասին աշխատում Դիլիջանում, նախապատրաստելով մայիսյան ապստամբությունը։

Ապստամբության ժամանակ լինելով Ռադիկեղիմի անդամ և շտաբի նախագահ՝ նա անմիջական ակտիվ մասնակցություն է ցույց տալիս ապստամբությանը, վորի պարտությունից հետո ցանկանում է խույս տալ դաշնակցական տերրորից, սակայն, դեպի Վաթանյովկա տանող ճանապարհին բռնվում է և ուղարկվում Դարաքիլիսայի բանուր, վորտեղից և վաղինակ Հովհաննիսյանի հետ տարվում է Դիլիջանի բանուր։

Հունիսի 5-ին (1920 թ.) Ալեքսեյովը և վաղինակ Հովհաննիսյանը, Դիլիջանի բանուրից տարվում են իբր թե հարցաքննության, և «հարցաքննությունից» հետո՝ բանտ վերադառնալու ժամանակ, բանտի մոտ գտնվող կամուրջի վրա գնդակահարվում են այն պրովոկացիոն պատճառաբանությամբ, վոր իբր թե նրանք (Ալեքսեյովը և Հովհաննիսյանը) ցանկանում են ին փախչել։

Ընկ. Ալեքսեյովը չերկար ժամանակ աշխատել է Հայաստանի կոմկուսակցության անդամ կազմակերպություններին մեջ։

ՂԱՐԻՔԱՆՅԱՆ ԲԱԳՐԱՏ

Ծնվել է 1890 թ. նախկին Սուրմալույի գավառի Բահալու գյուղում։ Սկզբնական կրթությունն ստացել է գյուղում, ապա Իգդիրի քաղաքային դպրոցում, վորը վերջացնելուց հետո՝ 1908 թ. նշանակվում է Տավշանդլաղ գյուղի դպրոցի ուսուցիչ։ Նույն ալգ պաշտոնով նա աշխատում է մի շարք այլ գյուղերում և այդպես մինչև 1915 թ. 1915 թ. սեպտեմբերին ուսուցչական պաշտոնից հեռացվում է վորպես «անհուսալի», հեղափոխական, «հակառակարկական» տարր։

Փետրվարյան հեղափոխությունից (1917) հետո Ղարիքանյանն անցնում է ակտիվ հեղափոխական գործնչություն։

Աշխատում է վորպես բոլշևիկ՝ Ալեքսանդրապոլում։ Ընտրվում է քաղաքային դոմայի ձայնավոր։ Այնտեղ նա կուսակցական մեծ աշխատանքներ է տանում մինչև իր կյանքի վերջին օրերը։ Առանձնապես վճռական կոիվ եր մղում դաշնակցության դեմ։

Ղարիքանյանն աչքի չեք ընկնում իր տեսական, մարքսիստական պատրաստականությամբ. նա ունի մի շարք ձեռագիր և տպագիր մարքսիստական լուրջ աշխատություններ։

Մայիսյան ապստամբություններին չեռնողուն և ակտիվ մասնակցություն է ցույց տալիս։ Ապստամբության ճնշումից հետո ձերբակալվում է ու ձգվում բանտ։

1920 թ. Ալեքսանդրապոլի դաշնակցական արտակարգ դատարանի կողմից նրան մահվան են դատապարտում, հետո, ներում շնորհելու պատճառաբանությամբ, տեղափոխում են Յերևանի բանտ։ Բալց ոգոստոսի 14-ի գիշերը նրան Ալլահվերդյանի և Մուսայելյանի հետ միասին տանում են Բանաքեռի տակ գնդակահարում, իսկ դիակն այրում։

ՍԵՎՈՅԱՆ ՅԵԳՈՐ

Ծնվել է 1885 թ. Զանգեզուրի Քարահունջ գյուղում, հյուանի ընտանիքում: Սկզբնական կրթությունն ստացել է գյուղի ծխական դպրոցում: Դեռևս չերիտասարդ հասակում թողնում է գյուղը և գնում Բագու, վորտեղ սկզբում աշխատում է գործվածքային և ապա՝ նավթային արդյունաբերության մեջ, ուր և ակտիվ կերպով մասնակցում է Բագվի բանվորության հեղափոխական լեռնյութերին ու գործադուլներին:

1918 թվին մտնում է կոմ. կուսակցության շարքերը և դառնում Բագվի հերոսական կոմունայի մարտիկներից մեկը, պայքարելով կոմունայի համար մինչև վերջը: Կոմունայի անկումից հետո անլեզալ աշխատում է մուսաֆաթական Ադրբեջանում, կրելով ամեն տեսակ նեղություններ ու հալածանքներ: Մուսաֆաթիստների հետապնդումներից ազատվելու համար, 1919 թ. գալիս է Ալեքսանդրապոլ և աշխատում դեպոյում վորպես տուկար: Այստեղ Սեվյանին հաջողվում է մյուս ընկերների հետ միասին ընդհատակյա բոլշևիկյան բջիջը դնել ամուր հիմքերի վրա և հաջող աշխատանքներ տանել բանվորության մեջ: Շուտով Սեվյանը, վորպես բոլշևիկ, հայտնաբերվում է դաշնակների կողմից և 1920 թ. հունվար ամսին մի քանի ուրիշ ընկերների հետ բանտարկվում է: Սակայն, դեպոյի բանվորության միահամուռ բողոքի շնորհիվ, դաշնակցական կառավարությունն ստիպված է լինում նրան ազատ արձակել, վորը և հնարավորություն է տալիս Սեվյանին նորից անցնել կուսակցական աշխատանքի:

Մայիսյան ցույցերին և ապստամբությանը ամենաակտիվ մասնակցություն է ունենում, ընկերների հետ կազմակերպում է կարմիր գվարդիա ու ղեկավարում այն:

Ապստամբության պարտությունից հետո, Մայիսի 14-ին, ձերբակալվում է ձգվում է բանտ, իսկ հունիսի 4-ին Փանյանի և Պրիբիլսկու հետ միասին գնդակահարվում է դաշնակցական կառավարության կողմից:

ԲԱԴԻԿՅԱՆ ԲԱԴԻԿ

Ծնվել է 1892 թ. Նոր-Բայազեդում: Սկզբնական կրթությունն ստացել է Նոր-Բայազեդի քաղաքային դպրոցում և, հնարավորություն չունենալով այլևս ուսումը շարունակել, սկսում է անմիջապես զբաղվել ուսուցչությամբ: Դեռևս 1905 թվին մտնում է Ռ. Ս. Գ. Բ. Կ. մեջ և հենց այդ ժամանակից էլ ընկեր Հովհաննես Սարուխանյանի հետ միասին սկսում է ակտիվ կուսակցական աշխատանքներ տանել Նոր-Բայազեդում:

1914 թ. իմպերիալիստական պատերազմի ժամանակ լենթարկվում է զորակոչի և ուղարկվում զինվորական ծառայության՝ ժիտոմիր քաղաքը, վորտեղից և ուղարկվում է Ֆրոնտ՝ Կարպատները, մնալով ռազմաճակատում ամբողջ 3 տարի:

1917 թ. վերադառնալով Նոր-Բայազեդ, Բադիկյանն իսկույն անցնում է աշխատանքի. ընկերների հետ միասին կազմակերպում է կոմ. կուս. բջիջ և սկսում է ակտիվ պայքար մղել ինչպես դաշնակցության, նույնպես և մենշևիկների ու սպեցիֆիկների դեմ:

Սակայն 1918 թ. դաշնակցությունը նրան կարողանում է բռնի ֆրոնտ ուղարկել, վորտեղ Բադիկյանը տեղորոքն բոլշևիկյան աշխատանք է տանում:

1918 թ. հիվանդության պատճառով վերադառնում է Նոր-Բայազեդ, իսկ 1920 թ. սկզբին նորից ստանձնում է ուսուցչական պաշտոն և վերսկսում նորից իր կուսակցական աշխատանքները: Հենց այդ ժամանակ Բադիկյանը և Սարուխանյանն ընտրվում են Հայաստանի կոմկուսակցության 1-ին կոնֆերանսի պատգամավորներ՝ Նոր-Բայազեդի կուսկազմակերպության կողմից:

Մայիսյան ապստամբության ժամանակ ղեկավար և ակտիվ աշխատանքներ է տանում: Ապստամբության ճնշվելուց հետո, հիվանդ լինելու պատճառով, նա իր ամբողջ ընտանիքով բանտարկվում է. սակայն, չնայած նրա տեղական հիվանդության, դաշնակցական խմբապետ Համադասյը՝ նրան անասելի տանջանքների չե յենթարկում և 1920 թ. սեպտեմբերին Յեննովկայից լերկու վերստ հեռավորության վրա, գաղանաբար գնդակահարում են:

ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ ԱՐՏԱՇԵՍ

Ծնվել է Աշտարակի շրջանի Կարբի գյուղում, նահապետական ընտանիքում. 1895 թվին մտնում է աշտարակի չերկասյան տարրական դպրոցը և 1900 թ. տեղափոխվում է Յերևանի ուսուցչական սեմինարիան: 1905 թ. ավարտելով վերջինս՝ անմիջապես նշանակվում է Դարալագյաղի Այնազուր գյուղում ուսուցիչ: 1908 թ. նրան հաջողվում է անցնել արտասահման՝ Շվեյցարիա, վերադառնալով մեծ դժվարություններից հետո կարողանում է ընդունվել ժնեվի համալսարանը. սովորում է այնտեղ մինչև 1911 թվը: Դաշնակցական կուսակցության մեջ յեղել է մինչև իր կյանքի վերջին տարիները:

Սակայն դաշնակցական կուսակցության պետականության շրջանը (1918-1920 թ. թ.) չէր կարող հիմնական բեկում առաջ չբերել Մելքոնյանի՝ աշխատավորության ծոցից դուրս չեկած այդ ընկերոջ մեջ: Դաշնակցության վողջ հակահեղափոխական ուսուցիչն ընկնում էր, երբ ժողովուրդն ամենից առաջ տուն արտահայտվեց ահա հենց այս շրջանում, յերբ իր ամբողջ ցայտունությամբ, առանց ծածկելու կիրառվում էր բուրժուա-կուլակային, կալվածատիրական վողջ սոցիալ-տնտեսական դասակարգային քաղաքականությունը, յերբ տեղի էլին ունենում հայ բուրժուաների գրպանների համար մղվող ազգամիջյան կոտորածները, ջարդերը և մյուս կողմից ուժեղանում էր բանվորական, աշխատավորական մասսաների անասելի շահագործումը:

Յեւ ահա այսպիսի պայմաններում բնական էր տեսնել, թե ինչպես Մելքոնյանը կտրում է իր բոլոր կապերը դաշնակցությունից և մտնում հեղափոխական պրոլետարիատի կուսակցության մեջ:

1920 թ. վերջի ամիսներին Մելքոնյանն անվախ ու համարձակ կռիվ է սկսում դաշնակցական կուսակցության ու նրա իշխանության դեմ, մերկացնելով նրա դասակարգային դեմքը: 1920 թ. սկզբներին Աշտարակի շրջանում նա հիմք է դնում «Գյուղացիական Միությունը». նրա ջանքերով Հայաստանում կազմակերպվում են «Գյուղացիական Միություններ», ապա չերևանում հրատարակվում է «Գյուղացիության Ձայն» թերթը՝ իր խմբագրությամբ: Լիատելություններ ու թշնամություններ դեպի դաշնակցությունը՝ Մայիսյան հերոսական ուժերին՝ Հայաստանի բանվորության և աշխատավորական լայն զանգուտում է դասակարգային այդ հերոսական պայքարի մեջ, գրավելով ապստամբություն և նրա նախապատրաստման մեջ ղեկավարող դերերից մեկը: Ապրիլ-

տամբություն ժամանակ նա ընտրվում է Ռազմահեղինակ կազմի մեջ ու Արմենկոմի կողմից ուղարկվում է Ալեքսանդրապոլ՝ ապստամբությունը ղեկավարելու համար:

Դաշնակցությունը որենքից դուրս և «սղգի դավաճան» է հայտարարում նրան: Նրան ձերբակալելու համար գլխագին է նշանակում:

Ապստամբության պարտությունից հետո դաշնակցական դաժան տերրորից խուսափելու համար՝ Մելքոնյանն Ալեքսանդրապոլից հեռանում է իրենց գյուղը, այնտեղ թաքնվելու նպատակով: Սակայն իրենց հարևան Ոհանազուր գյուղում, տեղի կուլակային խմբակների կողմից բռնվում է և անասելի ծեծի ու բռնությունների լենթարկվում, վրից հետո տեղափոխվում է Աշտարակի բանտը, վերադառնալով ծեծի ու ծաղրանքի լենթարկվելով՝ ուղարկվում է Եջմիածնի բանտը:

Այստեղից ել, միլիցայետ Համադասայանի կարգադրությամբ բանտից դուրս են բերում իրը թե Յերևան տեղափոխելու համար, սակայն ճանապարհին, նախորոք կազմակերպված դաշնակցական խմբապետները, պարլամենտի չերկու անդամների ներկայությամբ, գնդակահարում են և միայն դիակը հասցնում Յերևան:

ՓԱՆՅԱՆ ԱՐՇԱԼՈՒՅՍ

Ծնվել է 1892 թ. Շամախում: Սովորել է Մոսկվայի Լազարյան Ճեմարանում, հետագայում՝ Մոսկվայի համալսարանի բժշկական ֆակուլտետում: Մասնակցել է իմպերիալիստական պատերազմին Վորպես բժիշկ: Յեղել է Լըվովի, Կարպատների ֆրոնտում: Վերավերել է գլխից: Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից հետո նա գործում է Մոսկվայում: Այդ ժամանակ իր հայացքներով նա մոտենում էր անարխիստ-կոմունիստներին:

Հեղափոխության շարժումներին նա մասնակցել է դեռ դպրոցական հասակից՝ Մոսկվայում, Մոսկվայի համալսարանի ուսանողական շարժումներին, վորի համար նրան դուրս են անում բժշկական ֆակուլտետից: Կոմունիստական կուսակցության մեջ է սկսած 1918 թվից:

Ցանկանալով ծնողներին տեսնել, նա անցնում է Թուրքեստան և ձերբակալությունից խուսափելու համար մտնում է Ասխաբատի հիվանդանոցը՝ բժիշկի պաշտոնով, վորտեղ և կազմակերպում է կոմունիստական բժիշկ: Այս պատճառով նրան ձերբակալում են, սակայն հաջողվում է փախչել և մեծ չարչարանքներից հետո անցնում է Թիֆլիս:

Այդ ժամանակ Հայաստանում զարգանում էլին հեղափոխական շարժումները: Փանյանը շուտով Յերկրային Գոմիտիից առաջարկ է ստանում մեկնել Հայաստան՝ ընդհատակյա աշխատանքի:

Հեղափոխական շարժումների բուռն վերելքի ժամանակ՝ Փանյանն աշխատում է Ալեքսանդրապոլի շրջանում, իսկ Մայիսյան ապստամբությունների ժամանակ՝ Գավթարլի գյուղում:

Շուտով դառնում է այդ շրջանի ամենաակտիվ գործիչը:

Ապստամբության ժամանակ շրջանում ղեկավար դեր է խաղում, վորպես ռազմահեղափոխական կոմիտեի անդամ և նախաչահ:

Ապստամբության պարտությունից հետո ձերբակալվում է բանտարկվում է Ալեքսանդրապոլի բանտում: Այդտեղ նա հիվանդանում է տիֆով: Ինչպես բոլոր «հանցավորներին», այնպես էլ Փանյանին հանձնում են արտակարգ դատարանին:

Ինչպես ցույց են տալիս գործերը և ականատեսների պատմածները, Փանյանն իրեն պահում է վորպես կայուն և համոզված բոլշևիկ: Արտակարգ դատարանը, ինչպես և նրա դատախազ բժիշկ Բաղդասարյանը, նրան մեղադրում են «հայրենիքի դավաճանություն» մեջ:

1920 թ. հունիսի 4-ին 40 աստիճանի տաքության մեջ, Փանյանին, Յեգոր Սեփյանի ու Պրիբիլսկու հետ միասին, դաշնակ զահիճները բժ. Բաղդասարյանի անձնական ղեկավարությամբ, բանտից դուրս են բերում և քաղաքից դուրս հրեական գերեզմանատան մոտ գնդակահարում են:

Պետերատի տպարան
Գլավիտ 7507 (բ.)
Հրատարակ. 2350
Պատվեր 2858
Տիրաժ 1000
▽

Ստացվեց՝ ՈՆ. ԳԱՍՏՐԶՅԱՆ

Հանձնված է արտադրության—5/XI 32 ստորագրված է տպագրելու 20/X 32 թ.

807

Գ Ի Ն Ը Յ ՈՒ

1081

8072

МАЙСКОЕ ВОССТАНИЕ
АЛЬБОМ

ГНЗ ССР Армения-Эривань

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0410055

12.098

